

Daha sonraları, psikoloji alanında *Davranışçılık* ön plana çıktı. Bu hareketin kurucusu psikolog John Broadus Watson'du (1878-1958). 1913'te

"Psychology as a Behaviorist Views It"

adlı makalesini yayınlamasıyla Davranışçılığın tarihi başlar. Burada Watson, Wundt'un öne sürdüğü de dahil her türlü içebakışa (içgözlem) karşı olduğunu öne sürer. Psikolojiyi *nesnel bir bilim*

düzeyine yükseltmek isteyen Watson, sınanması ve doğrulanması olanaksız, bilinç durumlarını inceleyen içebakışa tepki göstererek, DAVRANIŞI, bu bilimin inceleme konusu, GÖZLEMİ de yöntemi olarak kabul eder.

Bunun için de bilinç, imge, ruh kavramını reddeder ve kendi sözlüğünden siler. Bilinç kavramına ise şiddetle karşı çıkar. Bilinci "asla görülemez, dokunulamaz, koklanamaz, tadılamaz veya hareket ettirilemez" olarak betimler. Bir yazısında; *"inanıyorum ki, bir psikoloji yazarken asla bilinç, zihinsel durumlar, akıl ve benzerini kullanamayacağız"* diyerek karşı çıkışını belirtir. Watson buna ek olarak, Freudcu psikanalizden, öznel duyguların araştırılmasına kadar bütün geçmiş uygulamaları adeta siler. Ona göre bunlar, öznel, ortaya konulması mümkün olmayan ve dolayısıyla da bilimsel araştırma tanımına uygun düşmeyen zihinsel durumlarla ilgiliydi. Bilinci de kapsayan zihinsel süreçler ölçülemediğinden anlamı yoktu. Davranışçılığa göre insan bir makineydi ve elle tutulamayan nesnel davranışların dışındakilerin önemi yoktu. Watson birçok makalesinde ve kitaplarında bilinç kelimesinin artık sahneden silinmesi gerektiğinden bahsediyordu:

"Psikolojinin bilinç fenomenini araştırdığı öne sürülmüştür. Bu tek başına bir problemdir, bir yanda karmaşık zihin durumlarının kendilerini oluşturan basit elemanlara analizi; diğer yandan basit bileşenlerin karmaşık yapıları oluşturmaları söz konusudur. ...İçgözlemin,... kendi başına hiçbir değeri yoktur. Bunlar sadece bilinç durumlarını aydınlatabildikleri derecede bir anlam ve öneme sahiptirler. ...Eğer benim ulaştığım sonuçlara ulaşamıyorsanız, bu sizin aygıtınızdaki veya uyarıcınızın kontrolündeki bir hatadan ötürü değil, içgözleminizin iyi yapılmamış olmasından kaynaklanır. Eleştirilecek olan gözlemcinin kendisidir, deneysel ortam değil."

□□□□□□□□□□ Psikoloji, artık zihin durumlarını gözlem nesnesi yapıyor olduğu düşüncesi ile kendi kendisini kandırmak durumunda olmadığından, bilince yaptığı atıflardan tamamen vazgeçmesi zamanı gelmiş görünmektedir. Zihin elemanlarıyla, bilinç içeriğinin doğasıyla ilgili kuramsal sorunlarla ağa düşürülmüş durumdayız. Ayrıca psikolojinin güncel terimlerini

kullandığımızda, bu terimlere yüklediğimiz anlam açısından aynı şeyi kastediyor olduğumuzun bir garantisi yoktur. Ben bilinç durumlarının İçgözlem yoluyla ayrılabilir elemanlara analizi yerine, bilinç süreçlerinin biyolojik anlamı üzerine vurgu yapıyorum. İnaniyorum ki ... bilinç, ruhsal-zihinsel durumların ruh, içerik, İçgözlem yoluyla doğruluğunu kanıtlama, imge ve benzeri terimleri bir daha asla kullanmayız. ...bu atılımın şimdi yapılmasının gerçekten çok yararlı olacağına inanıyorum. ...görmek zorunda olduğum tek yanılgı, nesnel sonuçlara dayanan bir ifade çok daha değerliyken, onların çalışmalarının çoğunun İçgözlem açısından ifade edilmiş olmasıdır. Bunların hiçbirinde bilince niçin başvurulduğuna dair sebep yoktur. ...Zihinlerimizin elli yılı aşkın bir süre bilinç durumlarının araştırılmasına adanarak çarpıtılması sebebiyle, bizler bu problemleri ancak bir şekilde gözümüzün önüne getirebiliriz. [1]

İstediği gibi de oldu ve uzun süre, yaklaşık 50 yıl, bilim dünyası ve psikoloji alanında *bilinç* kelimesine artık rastlanmaz zoldu.

Bu akım Wundt ve Hermann Ebbinghaus (1850-1909) sayesinde, deneysel psikoloji ile doğmuş ve Edward Thorndike (1874-1949) ile de özellikle hayvan davranışlarında önem kazanmıştı. Watson, fizyolog Ivan Pavlov (1849-1936) ve Bechterev'in etkisinde de kalmıştı. Pavlov her türlü davranışı bilinç kelimesini hiç kullanmadan açıklayabiliyordu. Clark Hull (1884-1952), Edward Tolman (1886-1959) ve Frederic Skinner (1904-1990), bu kuramın etkisinde kalarak, kısmen de değişikliğe uğratarak savunuculuğunu yaptılar. Davranışçılık 50'li yıllara değin egemen psikoloji akımı oldu. Bu akım psikofizyolojinin ve çevre etmenlerinin doğuştan gelen etmenlerden çok daha önemli olduğunun kabullenilmesinde önemli rol oynadı. Çoğunlukla öğrenmenin bir çeşidi olan koşullu öğrenmeyi ele aldı ve çağrışımçı görüşleri destekledi.

Frederic Skinner (1904-1990), önce fareler ve güvercinler, ardından insanlar üzerinde, işlemleyici koşullanma adını verdiği özel öğrenme türünü inceledi. Bu deneylerinden en tanınmış "Skinner kutusu"na ilişkin olandır. Kutu içindeki fare, içerde bulunan bir kola bastığı zaman yiyeceğe kavuşuyordu. Bu deneyden yola çıkan Skinner, davranışçılık içinde kalmak üzere, yeni bir davranışın deneysel incelenmesi akımını başlattı. Bu akımın temel düşüncesi, bireyin her türlü davranışının, bireylerin yaşamları boyunca çevrelerinin kabul ettirdiği "pekiştirmeli olumluluklarla" açıklanabileceği düşüncesidir.

Daha sonra psikoloji Davranışçılığa döndü ve "uyarı ve cevap" gibi şeyleri tanımladıkları halde, bilinç tanımlaması tam olarak unutuldu. Watson, bazılarınca "psikolojinin düşmanı" olarak ilan edildiyse de, Davranışçılığın doğuşu onun suçu değildi. Dönemin bilim ruhunun bir sonucu olarak bilinç kelimesi neredeyse kitaplardan silindi. Çalışma konusu olmaktan çıktı. Daha önce "ruh" teriminde olduğu gibi, "bilinç" teriminin de psikoloji içinde yok olacağını, James Angell

1910 yılında ifade etmişti. Bu öngörüsünde yanılmadı. 1930 ile 1950'ler arasında yazılan 8 temel psikoloji metninden, 5'inde bilinç başlığına hiç değinilmemesi, 3'ünde ise tarihsel bir merak olarak ele alınması durumu özetler niteliktedir. 1970'lerden sonra ise bilinç tekrar sahneye çıktı. Bilişsel psikoloji (*cognitive psychology*), ayak seslerini çok önceden duyulmasına karşın (1950), kendisini ancak 1980'lerden sonra gösterdi. Skinner'in 1990'da ölümünden sonra ise Davranışçılığa sadece geçmiş zamana ait, bilincin ihmal edildiği zamanlardan bahsederken rastlanılır oldu.

[\[1\]](#) Watson J. Davranışçının bakışı ile psikoloji/Psychology as the behaviorist views it. Psychological Review 1913; 20:158-177